

VESILAHTI Köpinsaari arkeologinen valvonta 2015

**Johanna Rahtola
Teemu Tiainen**

Tilaaja: Elenia Oy

Sisältö

Perustiedot	2
Yleiskartat	3
Vanhat kartat	4
Arkeologinen valvonta	6
Menetelmät.....	6
Havainnot	9
Muita havaintoja	15
Tulos	16
Lähteet	17

Kansikuva: Köpinsaaren rautakautista röykkiöaluetta. Kuvattuna etelään.

Perustiedot

Alue: Vesilahti Köpinsaari (mj.rek. nro: 922010022) rautakautisen kalmistoalueen kaakkoisosa, Vesilahden itälaidalla Mantereenjärven ja Hulausjärven välisellä niemellä.

Tarkoitus: Selvittää arkeologisella valvonnalla onko Köpinsaaren kalmistoalueen poikki kaivettavalla maakaapelilinjalta kiinteitä muinaisjäännöksiä.

Työaika: 10.6.2015.

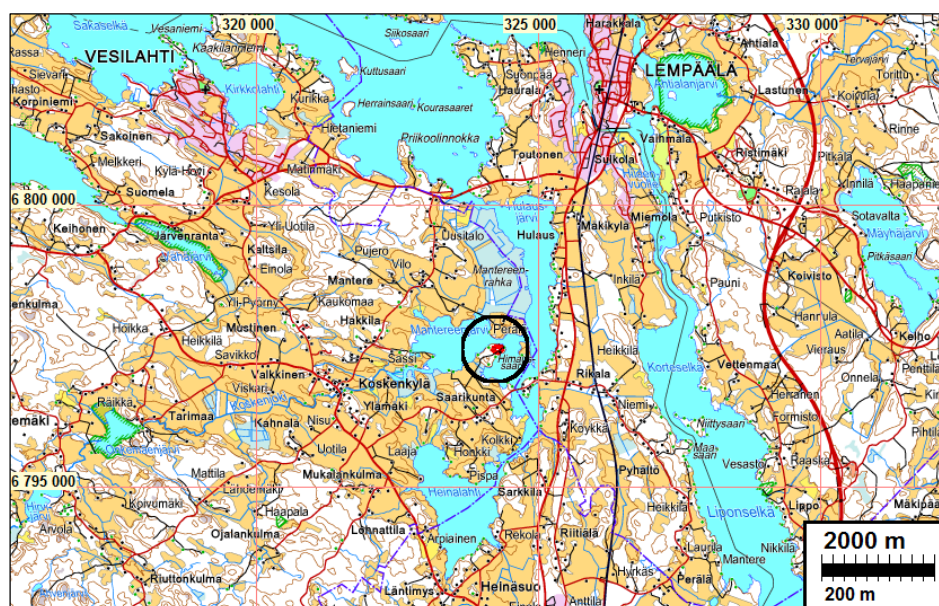
Kustantaja: Elenia Oy ja Eltel Networks Oy

Aiemmat tutkimukset: A.O. Heikel 1896 tarkastus, V. Maajoki 1939 inventointi, V-L Hirviluoto 1963 tarkastus ja 1964 kaivaus ja tarkastus, P. Lahtiperä 1965 ja 1966 kaivaus, O. Soininen 1992 kartoitus, L. Tuomi 1992 kasvillisuuskartoitus, J. Pukkila ja V. Laakso 1995 inventointi, H. Poutiainen ja T. Tiainen 2014 koekaivaus.

Tutkimuslupa: 2.6.2015 (MV/58/05.04.01.02/2015).

Tekijät: Mikroliitti Oy; Johanna Rahtola ja Teemu Tiainen.

Tulokset: Arkeologisessa valvonnassa kaivetulla maakaapelilinjalta ei havaittu kiinteää muinaisjäännöstä. Valvotun alueen lounaispuolella sijaitsevasta metsästä havaittiin metallikuonan paloja sekä mahdollinen röykkiö.

Tutkimusalue on mustan ympyrän sisällä.

Selityksiä:

Koordinaatit ja kartat ovat ETRS-TM35FIN koordinaatistossa (Euref). Kartat ovat maanmittauslaitoksen maastotietokannasta keväällä 2015 ellei toisin mainittu. Valokuvia ei ole talletettu mihinkään viralliseen arkistoon eikä niillä ole mitään kokoelmattunusta. Valokuvat ovat digitaalisia. Valokuvat ovat tallessa Mikroliitti Oy:n serverillä. Kuvaajat: Johanna Rahtola ja Teemu Tiainen.

Yleiskartat

Tutkimusalue on merkitty vihreällä, muinaisjäännösalueet on merkitty punaisella. Pohjoisempi muinaisjäännösalue on Peltosaari (Mj.rek. nro: 922010021), ajoittamattomia kivrakenteita.

Valvonnassa kaivettu linja on merkitty vihreällä, ilman valvontaa kaivettu osuus linjasta on sinisellä

Peltoalueet vuoden 1959 peruskartan perusteella on merkitty harmaalla.
Muinaisjäännösrajausta on punaisella viivalla.

Vanhat kartat

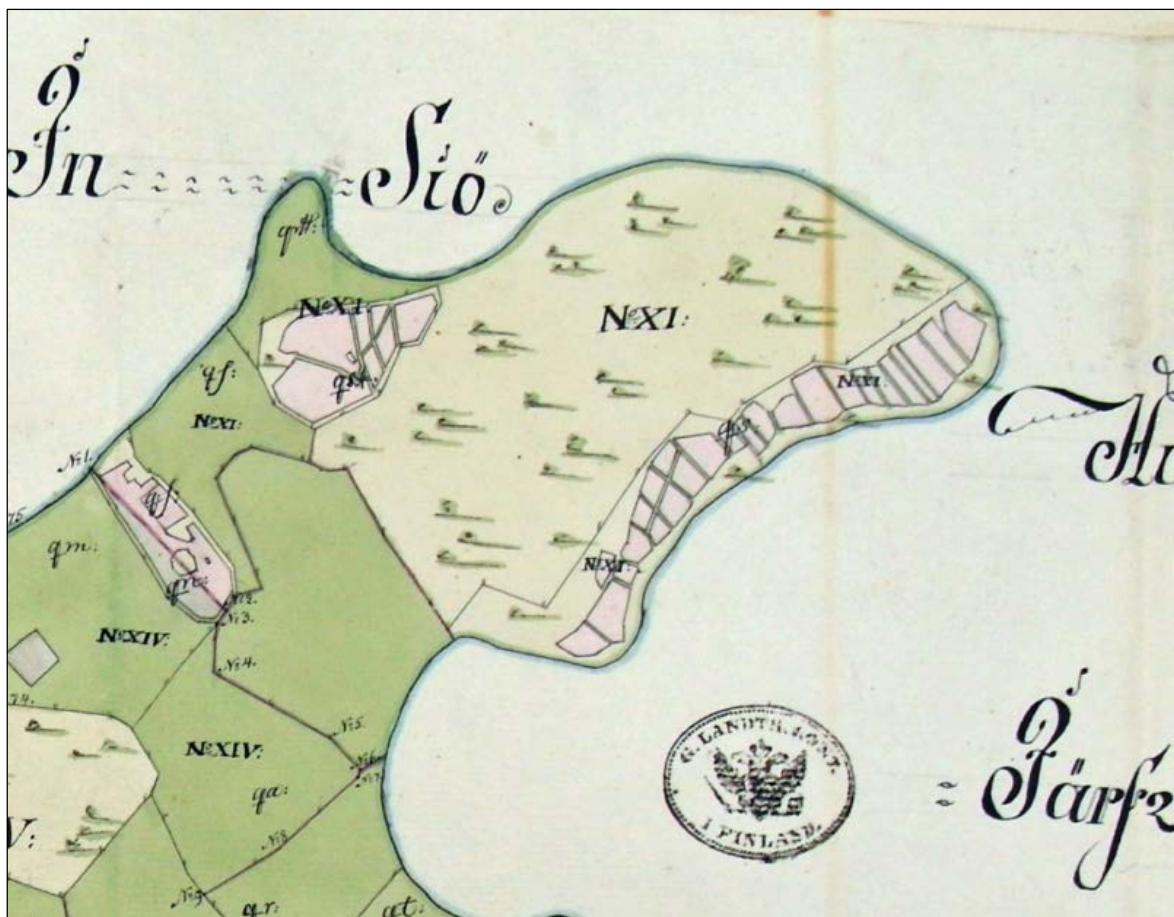
Ote peruskartasta vuodelta 1959 (2114 09)

Ote Senaatin kartasta vuodelta 1909. [Vesilahti] (XVII-XVIII 22–23).
Tutkimusalue on mustan ympyrän sisällä.

Ote pitäjänkartasta vuodelta 1848. Vesilahti (2114 09)

Ote isojakokartasta vuodelta 1761 (H84:11/5). Pellot on merkitty punaisella saaren kaakkoisrannalle.

Arkeologinen valvonta

Elenia Oy:llä on maakaapelihanke Vesilahden itäosassa sijaitsevalla Köpinsaarella. Maakaapelilinjaus kulkee Köpinsaarella olevan rautakautisen Köpinsaari (mj.rek. nro: 922010022) kalmistoalueen kaakkoislaidan läpi. Pirkanmaan maakuntamuseo antoi hankkeesta lausunnon 10.6.2013 ja teki Köpinsaarella maastokatselmuksen 13.6.2013. Pirkanmaan maakuntamuseon lausunnon ja katselmuksessa annettujen ohjeiden perusteella Mikroliitti Oy teki Köpinsaarella koekaivauksen syksyllä 2014 Elenia Oy tilauksesta. Koekaivauksessa ei havaittu kiinteitä muinaisjäännöksiä suunnitelmien mukaisella maakaapelikaivannon tai muuntamon kohdalla. Pirkanmaan maakuntamuseo teki alueelle uuden katselmuksen 3.10.2014, missä annettujen ohjeiden mukaan maakaapelikaivannon koneellinen kaivaminen tuli tehdä arkeologisessa valvonnassa siltä osin, kun kaivaminen kohdistuu muinaisjäännösalueelle.

Elenia Oy ja Eltel Networks Oy tilasivat Pirkanmaan maakuntamuseon edellyttämän arkeologisen valvonnan Mikroliitti Oy:ltä. Museovirasto myönsi tutkimusluvan Köpinsaaren muinaisjäännösalueella tehtävälle koneellisen maakaapelikaivutyön arkeologiselle valvonnalle 2.6.2015 (MV/58/05.04.01.02/2015). Arkeologinen valvonta tehtiin 10.6.2015 hyvissä olosuhteissa.

Menetelmät

Arkeologisessa valvonnassa kaivettava maakaapelikaivannon linja kulkee Köpinsaaren muinaisjäännösalueen kaakkoisosan poikki niemen mökeille johtavan hiekkatien kohdalla. Toinen maakaapelilinja haarautuu hiekkatien alle tulevasta linjasta kaakkoon. Tämä luode-kaakko – suuntainen linja kohdistuu muinaisjäännösalueelle noin 14 m verran.

Mikroliitin tutkijoiden saapuessa Köpinsaaren röykkiöalueelle sovitusti 10.6.2015 klo 9.00 oli kaivutyö alueella täydessä käynnissä. Muinaisjäännösalueella maakaapelikaivantoja oli kaivettu yhteensä noin 26 m verran, koillis-lounais – suuntaista linjaa noin 12 m ja luoteis – kaakko – suuntaista linjaa noin 14 m. Koillinen – lounas – linjan osuudella ilman valvontaa kaivettua kaivantoa saatettiin tarkastella linjan kohdalla mahdollisesti olleiden muinaisjäännösten havaitsemiseksi. Luoteis – kaakko – linjan oli pääasiallisesti laitettu umpeen, aivan sen luoteispäätä lukuun ottamatta tällä osalla havaintoja voitiin tehdä lyhyellä matkalla linjojen risteyksen kohdalla.

Tilanne alueella arkeologien saapuessa paikalle.
Ilman arkeologista valvontaa kaivettua maakaapelilinjaa kaivinkoneen edustalla.
Kuvattu etelään.

Luoteis- kaakko – suuntainen maakaapelikaivanto.
Kaivettu ennen arkeologien saapumista paikalle. Kuvattu kaakkoon.

Koillis- lounais- suuntaisesta linjasta n. 108 m kaivettiin arkeologisessa valvonnassa. Kaivinkoneena oli 3,5 t kumitelakaivinkone. Kaivantoa kaivettiin kaapelikauhalla, jonka kauhan kärjen leveys oli 40 cm. Kaivanto kaivettiin maakaapelinasentamisen kannalta tarvittavaan syvyyteen

eli noin 70 senttimetriin, kaivannon lounaispäässä paikoitellen syvemmälle noin 90 senttimetriin. Määräsyvyyteen kaivetun kaivannon leveys pohjalla oli noin 40 cm ja pinnalla 80–110 cm. Kaivantoa kaivettiin ohuina noin 5- 10 cm kerroksina ja paljastuvaa tasoa tarkasteltiin silmämääräisesti kaivutyön edetessä. Tarvittaessa koneellinen kaivaminen keskeytettiin ja kaivettavaa linjaa tutkittiin lapiolla ja lastoilla kaivaen.

Maakaapelikaivannon seinämiä dokumentoitiin otoksin, siten että kaivannon maakerroksista saisi kattavan kuvan. Yhteensä kahdeksasta kohdasta kirjattiin ylös kaivannon seinämissä tehdyt havainnot. Havainnot on esitetty taulukossa sivuilla 9-10. Kaikki mittaukset maakaapelilinjän arkeologisessa valvonnassa tehtiin VRS-palveluun kytketyllä GNSS RTK vastaanottimella (ulkoinen tarkkuus alle 30 cm).

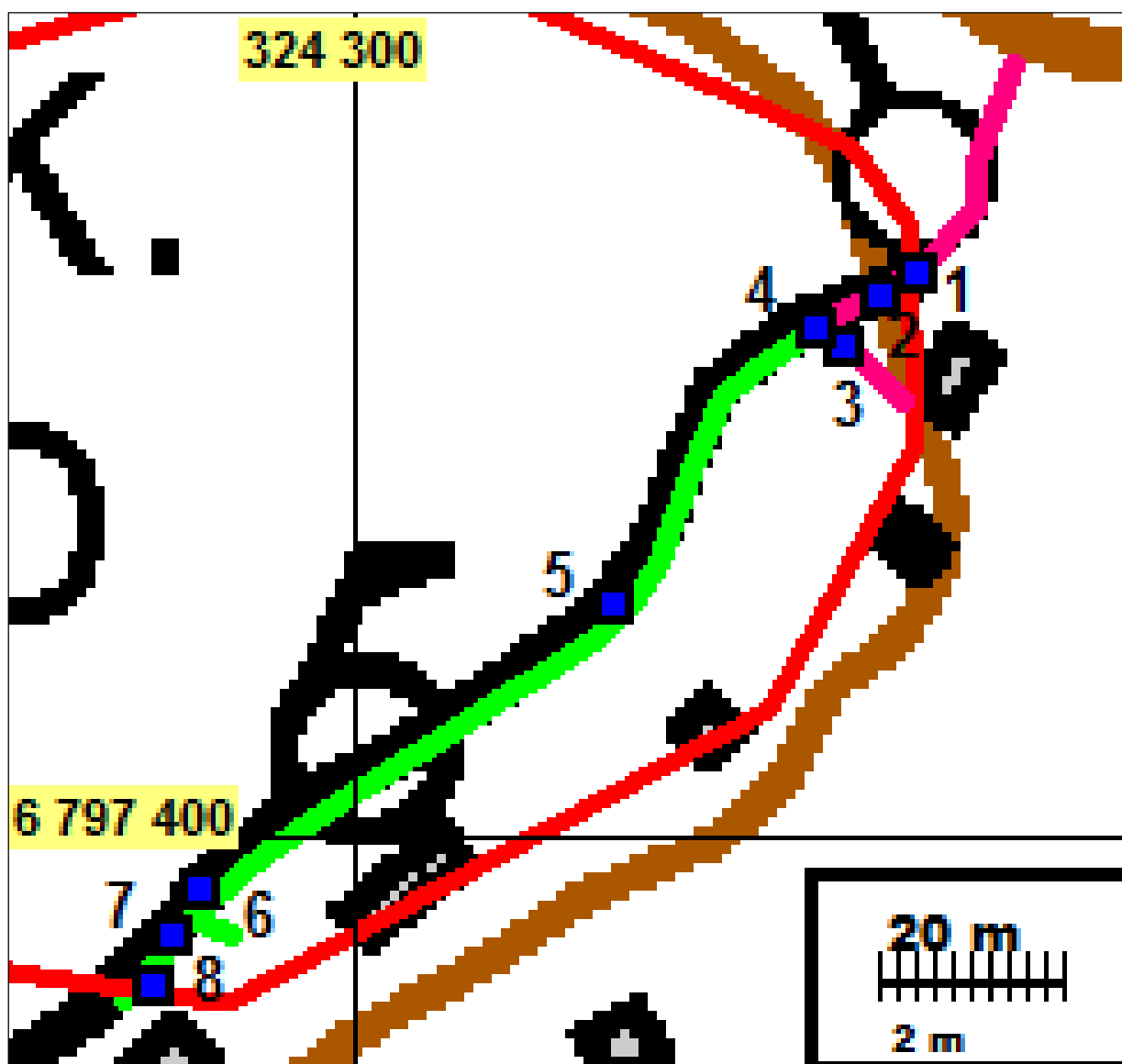

Kaapelikaivannon koneellista kaivamista hiekkapäälysteisen mökkien kaakkoisreunalla.
Kuvattu lounaaseen.

Teemu Tiainen tutkii tummaa savikerrosta kaivannossa ja tekee mittauksia kaivannossa.

Havainnot

Dokumentointipisteet on merkitty numeroin ja sinisin neliöin. Punainen viiva on mj-alueen raja, vihreä on valvottu kaivanto

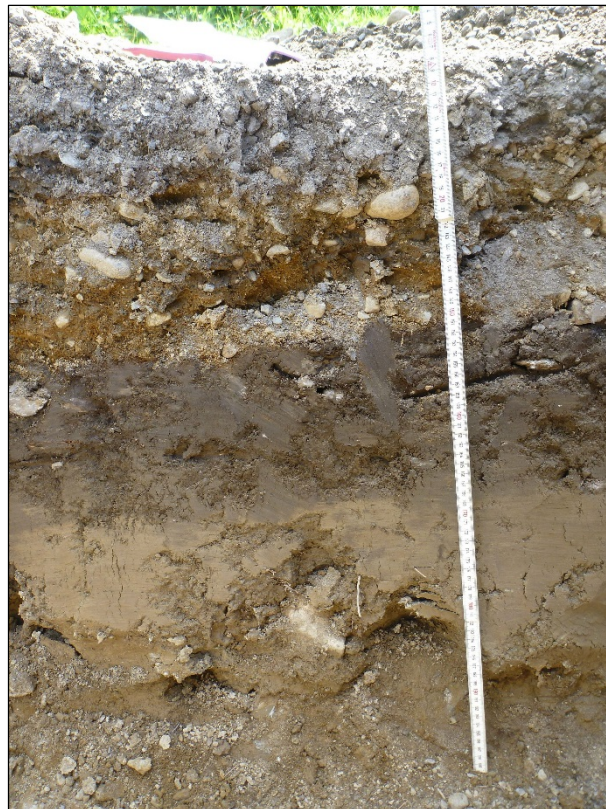
Piste	N	E	Z	Kuvaus
1	6797461.22	324361.25	84.24	– <u>kaakkoisprofiili</u> – valvomatta kaivetulla alueella 0-10 cm harmaa tiesora, tiivis ja kova tienpinta. 10- 15 cm punaruskea hiekka ja sora, tiepohjaa. 15-20 cm harmaa soran ja saven sekainen kerros. 20- 25 cm punaruskea hiekka. 25- 30 tumma savikerros 30- 75 harmaa savi
2	6797458,29	324357,27	85.50	– <u>kaakkoisprofiili</u> – valvomatta kaivetulla alueella 0-10 cm harmaa tiesora, tiivis ja kova tienpinta 10-13 cm savinen harmaa kerros 13- 23 cm punaruskean hiekan ja soran sekainen kerros, tiepohjaa.
3	6797452,82	324353,71	84.85	– <u>poikittaisen kaivannon koillisprofiili</u> – valvomatta kaivetulla alueella 0-3 cm humuskerros, metsäpohjaa. 3- 26 savinen multakerros. 38- 58 cm harmaa savi. 58-70 cm punaruskea hiekka.

4	6797454,81	324350,49	84.39	– luoteisprofiili – valvomatta kaivetulla alueella 0-10 cm harmaa sora, tiivis ja kova tienpinta. 10–13 cm punaruskea sora 13- 16 cm ruskea sora. 16–19 cm punaruskea sora. 19 -31 cm tumma savinen homogeeninen savikerros, jossa hyvin harvassa pieniä palasia hiiltä ja palanutta savea. Tumma maa ei nokinen. 31- 41 cm harmaa savi. 41–70 cm harmaan ruskea hiesu-
5	6797425,58	324328,96	87.09	– luoteisprofiili – valvonnassa kaivetulla alueella 0-4 cm harmaa sora, tiivis ja kova tienpinta. 4-14 cm ruskea punertava sora. 14–36 cm tumma savinen homogeeninen kerros, jossa hyvin harvassa ja pieniä palasia hiiltä ja palanutta savea.
6	6797393,90	324283,70	86.90	– luoteisprofiili – valvonnassa kaivetulla alueella 0-18 cm harmaa sora, tien pintaa. 18–27 cm punaruskea hiekka 27- 75 cm ruskea savi, hieman tummempi kerroksen yläosassa.
7	6797388,78	324280,52	89.06	– kaakkoisprofiili – valvonnassa kaivetulla alueella 0-10 cm harmaa sora, tien pinta. 10–15 cm punaruskea hiekka. 15- 30 cm tumma ruskea savi. 30–90 cm harmaa savi.
8	6797383,54	324278,54	88.92	– kaakkoisprofiili – valvonnassa kaivetulla alueella 0- 10 cm harmaa sora, tien pinta. 10- 20 cm tumma savi. 20–72 cm harmaa savi

Dokumentoidut osuudet kaivannosta:

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

Maakaapelikaivannon linja kulkee nykyisen hiekkapäälysteisen mökkitien kaakkoislaidalla. Tien rakentamisen yhteydessä 1960-luvulla paikalta on löydetty rautakautisia esineitä, jotka mahdollisesti liittyvät alueella olleisiin ja tien alta raivattuihin hautaröykkiöihin. Tien alla olevat maakerrokset vaikuttavat olevan tien perustamiseen liittyviä tasattuja kerroksia. Alkuperäinen maanpinta on mahdollisesti (tumma savinen kerros) tasattu tietä varten, tässä yhteydessä paikalta on myös raivattu pois kiviröykkiöt ja muut suuremmat tielinjalla olleet kivet, joita on havaittavissa tien vierellä. Savikerroksen päälle on tuotu soraa muutama erillisenä kertana, päätellen siitä, että nykyisen harmaan sorakerroksen alla on selvät tasaiset punaruskean ja harmaan soran kerrokset.

Tummassa savikerroksessa oli hyvin vähän ja hyvin pieninä murusina hiiltä ja palanut savea. Tummassa kerroksessa ei havaittu mitään löytöjä, nokea tai selviä tummempia alueita. Tumma savikerros voi mahdollisesti liittyä alueen aikaisempiin asutus- ja käyttövaiheisiin, mistä kertoo siihen sekoittunut palanut savi ja hiili. Mitään muinaisjäännökseen viittaavaa ei tumman savikerroksen osalla kuitenkaan havaittu, eikä siinä havaittu myöskään mitään löytöjä.

Tumma savikerros vaalenee maakaapelilinjan lounaispäättä kohti ja katoaa lopulta kokonaan. Linjan lounaispäässä sorakerrosten alapuolinen savikerros on harmaata, eikä siinä ole hiiltä tai palanutta savea lainkaan.

Tummaa savikerrosta ei ole myöskään Luoteis- kaakko – suuntaisella, nykyisen tien ulkopuoliossa maakaapelikaivannossa. Tällä osalla ohuen humuskerroksen alla on savista peltomultaa.

Nykyisen mökkitien kohdalla on voinut mahdollisesti olla peltotie, vaikka sitä ei vanhoilla kartoilla olekaan näkyvissä. Nykyisen mökkitien kaakkoispuolinen alue on ollut peltota vielä 1960-

luvulla, pelloiksi alue on merkitty myös vuoden 1848 pitäjänkartalla (Vesilahti 2114 09) ja vuoden 1761–62 isojakokartalla (H84:11/5).

Maakaapelilinjalla hiekkatien varrella tehtiin metallipaljastinetsintää. Metallipaljastinlöydöt ovat kaikki nykyaikaisia, löytöinä tuli pullonkorkkeja, raudan kappaleita, pariston osa ja rautanaula. Tämä havainto tukee osaltaan aikaisemmissa tutkimuksissa saatuja tietoja ja maastossa tehtyjä havaintoja, että paikalla olleet hautaröykkiöt ja muut mahdolliset jäljet alueen rautakauteen liittyvästä toiminnasta ovat tuhoutuneet myöhemmän maankäytön seurauksena.

Määräsyvyyteen kaivettua kaivantoa kaakkoon ja lounaaseen.

Valvonnassa kaivettu linjaa kuvattuna lounaaseen.

Tielinjalle kaivettua kaivantoa kuvattuna itään.

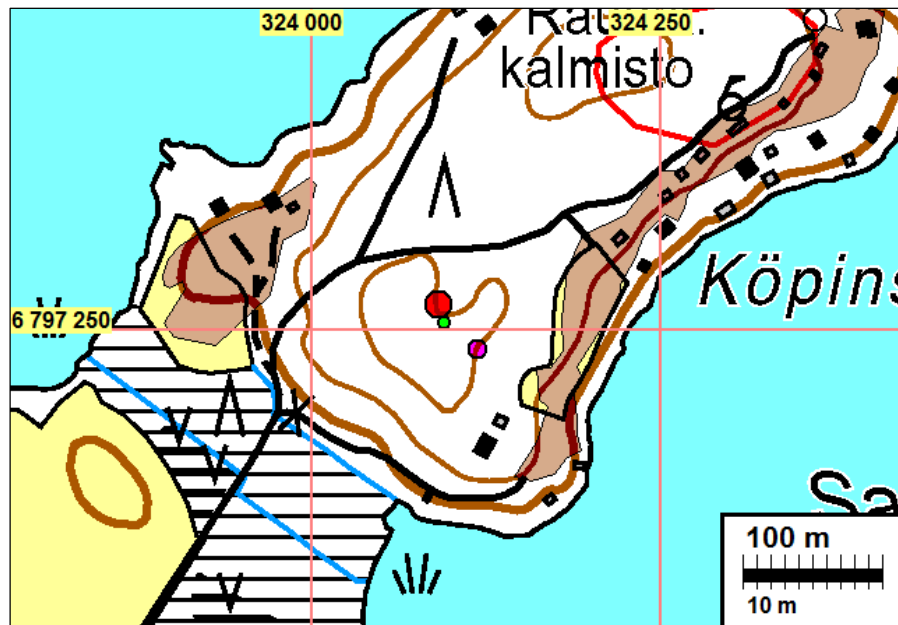

Määräsyvyyteen kaivettua kaivantoa. Taustalla röykkiöalue.
Kuvattuna pohjoiseen.

Valvonnassa kaivettu linjaa muinaisjäännösalueen kaakkoisosassa.
Taustalla kumpareella röykkiöalue.

Muita havaintoja

Köpinsaaren kalmistoalueen lounaispuolelta havaitut ilmiöt: punainen pallo ”lappalaisten kaivo”, vihreä pallo kuonan löytöpaikka ja violetti pallo mahdollinen röykkiö.

Valvonta-alueella vieraillut Köpinsaaren kesäasukas kertoi lähellä sijaitsevasta ”lappalaisten kaivosta”. Myös Väinö Maajoki mainitsee saman kaivon vuoden 1939 inventointikertomuksessaan. Kesäasukas opasti tutkijat röykkiöalueesta noin 200 metriä lounaaseen, Köpinsaarentien kaakkoispuolella olevalle hakkuuaukealle. Hakkuuaukean keskivaiheilla on laaja ja matala painauma, jonka keskiosassa on aukean muuta osaa selvästi kosteampi. Oppaana toimineen kesäasukkaan mukaan ”lappalaisten kaivo” oli juuri tämä painauma. Myös Maajoen inventointiraportin kartta tukee tätä. Kaivon keskiosassa on halkaisijaltaan noin 14 metriä ja sen ympärillä on enimmillään muutaman metrin paksuinen maasta muodostunut epäsäännöllinen reunavalli, joka vaikutti luonnon muodostumalta. Vallin korkeus on arviolta puolisen metriä. ”Lappalaisten kaivon” keskikohdan ja reunavallin korkeusero on hieman yli metri. Kohteen keskikoordinaatti on N 6797268 E 324091.

”Lappalaisten kaivon” keskikohta sijaitsee korkeiden (kuvassa oksattomien) haapojen keskellä. Metallikuonan palat löytyivät kuvan oikeasta laidasta. Lounaaseen.

"Lappalaisten kaivon" eteläreunan päältä, rikkoutuneen maanpinnan kohdalta havaittiin viisi metallikuonan kappaletta, jotka jätettiin niille sijoilleen. Metallikuonan löytökoordinaatti N 6797255.309 E324095.063. Kuonan löytökohdalta tai muualta kohteen reunavallilta ei havaittu hiiltä tai nokea.

Kaivon keskikohdasta noin 40 metriä kaakkoon sijaitsee yli kuution kokoinen satulanmuotoinen lohkare (N 6797236 E 324119). Pintamaa lohkareen ympärillä oli paikoin rikkoutunut ja hävinnyt tuulenkaatojen ja metsätöiden seurauksena. Rikkoutuneen maanpinnan alta oli paljastunut paljon kiviä (keskimäärin \approx 30 cm), jotka oli kasattu suuren lohkareen ympärille. Kiviä vaikutti olevan eniten maakiven koillispuolella. Tätä havaintoa saattoi edesauttaa se, että pintamaa oli eniten rikki juuri maakiven kyseiseltä kulmalta.

Vasen: Lohkareen ympärille kasattuja kiviä. Etelään. Oikea: Lappalaisten kaivon reunavallin päältä löytyneitä metallikuonan paloja.

Köpinsaarentien kaakkoispuolella olevalle hakkuuaukealle ei tehty koekuoppia tai muita maanpintaa rikkovia tutkimuksia. "Lappalaisten kaivo" vaikuttaisi olevan luonnonmuodostuma. Sen keskellä on todennäköisesti sijainnut nyttemmin kuivunut/kuivana oleva lähde. Suuri lohkare, jonka ympärille on koottu kiviä saattaa olla rautakautinen hautaröykkiö. Nämä havainnot yhdessä "lappalaisten kaivon" reunavallilta havaittujen metallikuonan kappaleiden kanssa voivat liittyä Köpinsaaren muinaisjäännöskokonaisuuteen.

Tulos

Köpinsaaren muinaisjäännösalueen kaakkoisosassa arkeologisessa valvonnassa kaivetussa maakaapelikaivannossa ei havaittu rakenteita tai kulttuurikerosta tai löytöjä, eikä muita viitteitä kiinteästä muinaisjäännöksestä. Valvotun alueen lounaispuolelta havaittiin "lappalaisten kaivo", tarinapaikka, joka on tiedetty paikkakuntalaisten keskuudessa ainakin 1800-luvulla. Kaivon reunavallilta havaittiin metallikuonan kappaleita sekä näistä kaakkoon mahdollinen röykkiö.

12.6.2015

Johanna Rahtola
Teemu Tiainen

Lähteet

Rapotit:

- Hirviluoto, Anna-Liisa 1963. Vesilahden Saarelan Köpinsaaren rautakautisesta rauniokalmistosta tietöissä löydetyn kirveen KM 16099 löytöpaikan tarkastus 22.10.1963.
http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/raportti/read/asp/hae_lii te.aspx?id=113528&ttyyppi=pdf&kunta_id=922
- Hirviluoto, Anna-Liisa 1964. Vesilahden Saarikunnan Köpinsaaren hävitetyn raunioalueen tarkastus 24.–30.7.1964.
http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/raportti/read/asp/hae_lii te.aspx?id=113526&ttyyppi=pdf&kunta_id=922
- Lahtiperä, Pirjo 1966. Vesilahti Saarikunta Köpinsaari Hävitetyn rautakautisen rauniohaudan kaivaus 1965.
http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/raportti/read/asp/hae_lii te.aspx?id=104621&ttyyppi=pdf&kunta_id=922
- Maajoki, Väinö 1940. Luettelo Vesilahden Pitäjän kiinteistä muinaisjäännöksistä 1939.
http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/raportti/read/asp/hae_lii te.aspx?id=105947&ttyyppi=pdf&kunta_id=922
- Poutiainen, Hannu ja Tiainen, Teemu 2014. Vesilahti Köpinsaari koekaivaus ja Himaussaari tarkkuusinventointi 2014. Mikroliitti Oy.
http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/raportti/read/asp/hae_lii te.aspx?id=123441&ttyyppi=pdf&kunta_id=922
- Pukkila, Jouko ja Laakso Ville 1996. Vesilahti arkeologinen inventointi 1995. Tampereen museot.
http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/raportti/read/asp/hae_lii te.aspx?id=101627&ttyyppi=pdf&kunta_id=922

Karttalähteet:

- Peruskartta 1959. Hulausjärvi 2114 09. Maanmittaushallitus.
- Vesilahti 2114 09. Pitäjänkartasto 1858. Maanmittaushallitus. Historiallinen kartta-arkisto. Kansallisarkisto.
- Bergius, P. ja Mörne, A. 1783 – 1849. Saarela; N:ot 1-2 tässä kylässä, N:ot 1-3 Unajalan kylässä, N:ot 1, 3 (+2) ja 4 Viljulan kylässä sekä 1-3 Pörölän kylässä: isonjaon kartta, jakokirja ja pyykkiselitys. H84:11/5. Maanmittaushallitus. Maanmittaushallituksen uudistusarkisto – Sarjat. MHA Uudistuskartat ja asiakirjat. H HÄMEEN LÄÄNI. Kansallisarkisto.
- Vesilahti (XVII-XVII 22–23) 1909. Senaatin kartasto. Maanmittaushallitus. Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto. Kansallisarkisto.